

הערכות שאול ויונתן בנו מול פלשתים לקראת המלחמה במכמש (פרק יג)

ספר שמואל-א

לא

טו

יב

ט

ד

א

פרק
יג

שמואל

שאול

דוד

המלך שאול

כח-לא

במלחמה מול
הפלשתים
בגלבוע

שאול ובעלת
האוב

טז-לא

קנאת שאול בדוד
מרדף אחר דוד ואנשיו

טז

שאול אינו
מציית לשמואל
במלחמת עמלק
עונשו הכבד

יג-יד

שאול
ובנו יונתן
במלחמה מול
הפלשתים
במכמש

יא

מוביל את העם
ליושועת אנשי
יבש-גלעד
מנחש מלך עמון

ט-י

מחפש אתונות
ומוצא מלוכה

תקציר פרק יג

פרקנו מספר על ההכנות לקראת מלחמה בפלשתים במכמש. בפרק יד יסופר בהרחבה על המלחמה עצמה ועל המרדף אחרי פלשתים וארועים הקשורים אליהם. ההכנות נקטעות על ידי ההתכנסות הדתית בגלגל, הקרבת הקורבנות וחטאו של שאול. **פתיחת המלחמה וההכנות אליה** שאול אוסף מהעם לוחמים, ובאופן לא צפוי יונתן מכה בנציב פלשתים. ממצב של הכנה למלחמה ואיסוף הכוח הלוחם, עובר שאול מידית למצב של מלחמה. שאול תוקע בשופר כדי לאסוף את העם לאזור הגלגל. חלק מהעם מתחבא מפני פלשתים, בעלי הצבא החזק: "שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעַם כָּחֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לָרֹב". עם ישראל חש פאניקה אמיתית.

חטא שאול בגלגל כחלק מהפחד ששורר, מתכנס העם בגלגל עם שאול המלך. שאול אמור היה לחכות לשמואל, הנביא והמנהיג הרוחני של העם. המעמד אמור היה לכלול תפילה לה' והקרבת קורבנות להצלחת המלחמה - אך ברגע אחד שאול חוטא. ברגע האחרון העם לוחץ על שאול, והפחד שלהם מאיים עליו והוא מחליט להקריב את הקורבנות בלי שמואל. ברגע ששאול מסיים להקריב את הקורבנות - שמואל מגיע, ובפיו בשורה קשה מאוד לשאול: "וְעַתָּה מְמַלְכָתְךָ לֹא תִקּוּם בְּקִשׁ ה' לֹא אִישׁ כָּלֵבָבוּ וַיִּצְוֵהוּ ה' לְנָגִיד עַל עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת אֲשֶׁר צִוָּךְ ה'". ממלכת שאול לא תמשיך הלאה. עם הידיעה הזו שאול יוצא למלחמה עם הפלשתים.

המשך ההכנות למלחמה. שאול מתעשת ומבין שצריך להילחם בפלשתים, על אף הידיעה הקשה שקיבל זה עתה מהנביא. שאול ויונתן נמצאים בגבע בנימין והפלשתים מפצלים את הכוחות שלהם לשלושה אזורים שונים. נראה שכמעט בלתי אפשרי לנצח במלחמה הזו, גם משום שלעם אין כלל כלי נשק: "וַחֲרָשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי אָמְרוּ פְּלִשְׁתִּים כִּן יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חָרֹב אוֹ חֲנִית. וַיִּרְדּוּ כָל יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לְלָטוֹשׁ אִישׁ אֶת מַחֲרָשְׁתּוֹ וְאֶת אֶתוֹ וְאֶת קֶרְדֵּמוֹ וְאֶת מַחֲרָשְׁתּוֹ " כלי הנשק היחידים חרב וחנית נמצאים אצל שאול ויונתן והשאר עם כלי נשק מאולתרים.

זמנים במלכות שאול (א)

2 שָׁנִים מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל

(הערה: ישנו קושי בפס': איך ייתכן שמלך רק 2 שנים הרי לפי חישוב זמני התרחשות אירועי הפרקים ממשיחת שאול ועד מותו, יוצא שמלך לפחות 20 שנה !?)

אחד מן ההסברים הרבים שניתנו לקושי זה הוא ששנות מלכותו המשמעותיות היו רק שנתיים, שכן לאחר כשנתיים נמשח דוד, ומיד באה לשאול רוח רעה ומאז מלכותו הייתה בנסיגה.

בֶּן-שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ

הערה: ישנו קושי בפס': איך ייתכן ששאול מולך בגיל שנה !?
באופן פשוט ניתן להסביר שכוונת הפס' היא שאירועי פרק זה קרו בשנה הראשונה למולכו.
תשובת חז"ל: המילים "בן שנה" רומזות לכך שעד אותה עת שאול היה נקי מחטא כמו תינוק בן שנה שאין בו כל חטא. ישנם הסברים נוספים לקושי זה.)

הערכות ישראלית לקראת עימות עם פלישתים

וַיִּבְחַר לוֹ שָׂאוּל 3,000 מִיִּשְׂרָאֵל (שָׂאוּל גִּיִּם 3,000 חַיִּילִים מוּבַחֲרִים).

1,000 –
הָיוּ עִם יוֹנָתָן
בַּגִּבְעָת – בְּנֵי־מִן

וַיְהִיו עִם שָׂאוּל 2,000
בְּמִכְמֶשׁ (10 ק"מ צפון מזרח לירושלים)
וַיִּבְחַר בֵּית-אֵל (הנמצא מצפון למכמש)

וַיֵּתֶר הָעָם שָׁלַח אִישׁ לְאַחֲלָיו (כנראה שָׂאוּל לֹא חָשַׁב לְהִילָחֵם בְּרֹגַע זֶה, הוּא יִקְרָא לָהֶם בְּשַׁעַת הַצּוּרָה)

פעולה נועזת ומתגרה של יונתן מביאה לפתיחת המערכה

וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים

וַיֵּךְ יוֹנָתָן אֶת נָעִיב-פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגִבֵּעַ
(‘גבע’ נמצאת מול מכמש, ההתגרות במושל
הפלשתי הביאה לתחילת המערכה)

שמועה על פתיחת המערכה מתפשטת בעם

וְשָׂאוֹל תִּקַּע בְּשׁוֹפָר
בְּכָל-הָאָרֶץ

וְשָׂאוֹל תִּקַּע בְּשׁוֹפָר בְּכָל-הָאָרֶץ,
לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים

(=ישמעו חיילי ישראל, יש מפרשים שמדובר
דווקא בכוח עברי-ישראלי שגויס לפלשתים ותמך בד"כ
בפלשתים, ראה פרק יד)

וְכָל יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר
הִכָּה שָׂאוֹל אֶת נָצִיב-פְּלִשְׁתִּים,
וְגַם נִבְאֵשׁ (=הסריח, המאִיס עֲצָמוֹ) יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים
וַיִּצְעֲקוּ הָעָם (=העם נאספו ע"י צעקות והכרזות בכל מקום ומקום)
אַחֲרֵי שָׂאוֹל (אל) הַגִּלְגָּל.

ויעלו ויחנו במכמש

פס' ה.

וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל
 30,000 רֶכֶב, וְ- 6,000 פָּרָשִׁים
 וְעַם כַּחֲזֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת-הַיָּם לָרֹב
 וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּמִכְמֶשׁ, קִדְמַת בֵּית-אָוֶן
 (=חנו ממזרח לבית און שמצפון למכמש)

ויתחבאו העם . . .

פס' ו-ז.

וְאִישׁ-יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי עָר לֹו (=שהם בערה) כִּי נִגָּשׁ (=נלחץ) הָעָם:
 וַיִּתְּחַבְּאוּ הָעָם
 בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוֹחִים (=בחורים שבסלעים, או מלשון 'חוח'-קוץ, כלומר התחבאו מאחורי
 גדרות שיחים קוצניים סבוכים) וּבְסִלְעִים וּבְעֲרָחִים (=חדרים חצובים בסלע) וּבְבֵרוֹת.
 וְעֵבְרִים (=חלק מהישראלים) עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (=ברחו אל עבר הירדן המזרחי)
 (אל: אֶרֶץ גֹּד וְגִלְעָד (=אל ארץ שבט גד וחבל הגלעד)
 וּשְׂאוּל עוֹדְנֹו (ממתן) בְּגִלְגָּל, וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו (=מרוב שפחדו מיהרו אחרי שאול)

שאל הנמצא בגלגל לא מחכה לשמואל להקרבת הקורבן

וַיִּזְחַל 7 יָמִים לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל

(שאל המתין 7 ימים שהוא הזמן אשר שמואל קבע לו לחכות לו, ראה פרק י)

וְלֹא בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָל,

וַיִּפֶץ (=התפזר) הָעָם מֵעָלָיו.

וַיֹּאמֶר שָׂאֻל:

הַגִּשּׁוּ אֵלַי הָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים,

וַיַּעַל הָעֹלָה (הערה: יש המפרשים שגם למי שאינו כהן מותר לו להקריב

בבמה, יש מפרשים ששאל אמר לכהן להקריב וזה נחשב כאילו הוא המקריב)

וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ (לאחר שסיים) לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה, וַהֲנִיחַ שְׁמוּאֵל בָּא.

שִׁאוּל	תּוֹכַחַת שְׁמוּאֵל
וַיֵּצֵא שְׁאוּל לְקִרְאָתוֹ לְבָרְכוֹ	וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל: מָה עָשִׂיתָ (=למה עשית כך, למה הקרבת את העולה ולא חיכית לי כפי שהוריתי לך !!)
וַיֹּאמֶר שְׁאוּל: כִּי רָאִיתִי כִּי נִפְץ (=התפורר) הָעַם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד – הַיָּמִים (=לזמן שקבעת ל- 7 ימים (עיין פרק י)) וּפְלִשְׁתִּים נֹאסְפִים מְכַמֵּשׁ, וְאָמַר: עֲתָה יֵרְדוּ פְּלִשְׁתִּים אֵלַי הַגִּלְגָּל, וּפָנִי ה' לֹא חָלִיתִי ?! (לא הנעמתי, לא המתקתי את כעסו של ה'. הערה: היה כנראה נהוג שלפני יציאה לקרב מרעים את האל בקורבן, ראה גם פרק ז) וְאַתָּאֶפֶק (=אזרתי כוח ויוזמה לפעול) וְאֶעֱלֶה הָעֹלָה. (יא–יב)	וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שְׁאוּל: נִסְכַּלְתָּ (=פעלת בסכלות, בטיפשות), לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוַת ה' – אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עֹנֶךְ (לא שמרת את מצוות ה' המוטלת עליך, והיא שה' ציווה אותך כמלך לשמוע קודם כל בקולו של נביא). כִּי עָתָה חָכִין ה' אֶת מַמְלַכְתְּךָ אֶל יִשְׂרָאֵל עַד – עוֹלָם, וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא תִקּוּם (=שושלת המלוכה שאמורה לצאת ממך לא תקום). בִּקֵּשׁ ה' לוֹ אִישׁ כְּלָבָבוֹ (=ה' החליט לבקש לו איש כרצונו) וַיִּצְוֶהוּ ה' לְנָגִיד (=למלך) עַל עַמּוֹ (הערה: אנו יודעים מהמשך שזה דוד). כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת אֲשֶׁר עֹנֶךְ ה' (יג–טו)

לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוַת ה' – אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עֹנֶךְ

וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא תִקּוּם . . . !

וַיִּקַּם שְׁמוּאֵל, וַיַּעַל מִן הַגִּלְגָּל גְּבַעַת – בְּנִימָן. (הערה: מיד בהמשך מבינים שגם שאול ואנשיו עלו לגבעת בנימין)

וַיִּפְקֹד שְׂאוּל אֶת הָעָם הַנִּמְצָאִים עִמּוֹ כִּי – 600 אִישׁ,

(לאחר שעלה שאול ו-600 איש מהגלגל לגבעת בנימין, ואליו הצטרף יונתן שהכה את נציב פלשתים שבגבעה וכעת ברח לגבעת בנימין יוצא ש:)

וַשְׂאוּל וַיּוֹנְתָן בָּנוּ וְהָעָם הַנִּמְצָא עִמָּם, יֹשְׁבִים בְּגִבֵּעַ – בְּנִימֵן (טו–טז)

הערה: על ישראל כתבו "יושבים" בעוד שאצל הפלשתים כתוב "חונים". חונים מזכיר היערכות עבאית מסודרת, בעוד שיושבים מזכיר דרך ישיבה סתם, העבא הישראלי עוד לא היה מאורגן וכלי נשק לא היו בנמצא.

מפת הכוחות לאחר עדיבת שמואל (ושאול אחריו) את הגלגל

שלושה גדודים פלשתיים יוצאים ממכמש ומשחיתים בישראל

וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְּמִכְמֶשׁ.

וַיֵּצֵא הַמִּשְׁחִית מִמַּחֲנֶה-פְּלִשְׁתִּים 3 רָאשִׁים:

(=גדוד המשחית את הארץ (בכך שמשמיד את הנקרה בדרכו) היה נחלק ל- 3 חלקים, כל חלק הולך לכיוון אחר:)

וְהָרֵאשׁ-אֶחָד: יִפְנֶה אֶל דֶּרֶךְ-עַפְרָה, אֶל אֶרֶץ-שׁוּעַל,

(= יוצא להשחית חבל-ארץ ישראלי עד 10 ק"מ צפון למכמש.)

וְהָרֵאשׁ-אֶחָד: יִפְנֶה דֶּרֶךְ בֵּית-חֲרוֹן (כ-16 ק"מ ממערב למכמש.)

וְהָרֵאשׁ-אֶחָד: יִפְנֶה דֶּרֶךְ-הַגְּבוּל הַנִּשְׁקָף עַל-גֵּי הַעֲבָעִים הַמְּדִבְרָה.

(=יוצא להשחית חבל-ארץ באזור הבקעה, הנמצא בגבול הצפוני של בנימין, בדרך שממזרח למכמש.)

גי-עבועים הוא אולי נחל מכמש, יש זיהויים אחרים למקומות אלו.)

בישראל אין נשקים כי פלשתים אסרו על ישראל לעסוק באומנות הברזל (יט-כא)

פלשתים אוסרים על ישראל שיעסקו באומנות הברזל (יט)

וְחָרַשׁ (=אומן המתעסק במתכות) לֹא יַמְצֵא בְּכָל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

נימוק: כִּי אָמְרוּ פְּלִשְׁתִּים: פֶּן (=כדי שלא) יַעֲשׂוּ הָעִבְרִים חָרָב או חֲנִית.

לכן ישראל היו יורדים לפלשתים כדי ללטש כלי-ברזל לחקלאות (כ)

וַיֵּרְדּוּ כָל-יִשְׂרָאֵל (אל) הַפְּלִשְׁתִּים לְלַטֹּשׁ אִישׁ אֶת מַחְרָשָׁתוֹ וְאֶת אֶתוֹ וְאֶת קַרְדָּמוֹ (=כלי שהוא גם גרזן וגם מכוש) וְאֶת מַחְרָשָׁתוֹ.

עלות השחזת כלי הברזל (כא)

וְהָיְתָה הַפְּעִיָּרָה פִּים (=פעולת ההשחזה הייתה עולה 'פִּים'. 'פִּים' היא אבן-משקל המייצגת שווי של 2/3 שקל-כסף, כ-8 גרם כסף)

(תשלום זה כלל את הכלים הבאים): לַמַּחְרָשֹׁת, וְלַאֲתִים, לְשִׁלֵּשׁ-קִלְשׁוֹן (=מזלג בעל 3 שיניים)

וְלַחֲקָרְדָּמִים (=קרדום הוא כלי שהוא גם גרזן וגם מכוש) וְלַחֲצִיב-הַדֶּרֶבֶן (=חיבור חוד מתכת של מלמד הבקר לכת-העץ, פעולת החיבור

גרמה לפגימתו של חוד המתכת והיה צריך ללטש אותו כדי שיישאר חד. מלמד בקר = מוט ברזל המחובר לכת עץ המלמד וממריץ את

בהמות העבודה ללכת בתלם, וגם מוציא רגבי אדמה מהמחרשה).

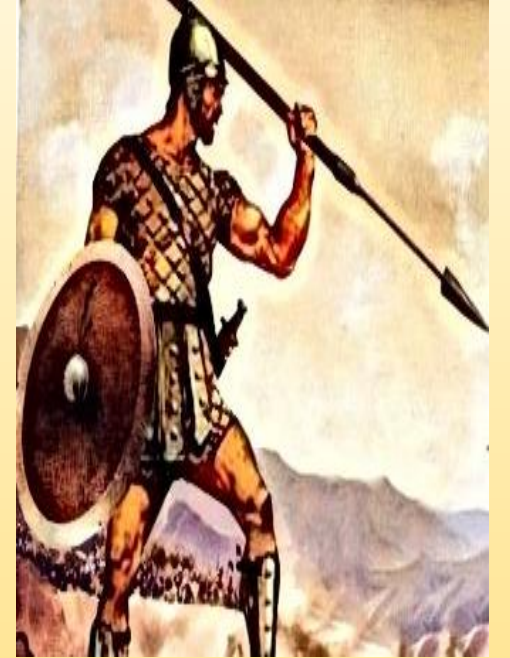
פס' כב. וְהָיָה בַּיּוֹם – מִלְחָמָתָא (ביום המלחמה, מלחמת מכמש)

וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וְחֲנִית

בַּיּוֹד כָּל-הָעָם אֲשֶׁר אֶת שְׂאוֹל וְאֶת יוֹנָתָן,

וְתַמְצָא (רק) לְשְׂאוֹל וְלִיוֹנָתָן בָּנוּ.

(כלי הנשק שכן היו כנראה בנמצא הם קשתות וקלעי אבנים)

פס' כג.

וַיֵּצֵא מִצֵּב-פְּלִשְׁתִּים אֶל מַעְבַּר-מִכְמָשׁ

(=יחידת צבא יצאה אל מקום שחולש על המעבר
בגיא התלול שממנו יורדים לגלגל.)

מַעְבַּר-מִכְמָשׁ

גלגל